

**ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ
МИСТЕЦТВА ВИХОВАНЦІВ СІЛЬСЬКИХ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ КОМПЛЕКСІВ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ
ВАСИЛЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА СУХОМЛИНСЬКОГО**

Одним із основних напрямів національного виховання є патріотичне виховання підростаючого покоління, мета якого полягає у створенні високого ідеалу служіння народові, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім'я процвітання українського народу. Патріотичне виховання повинне формувати громадянина-патріота, сприяти глибокому розумінню свого громадянського обов'язку, готовності в будь-яку хвилину стати на захист Батьківщини, оволодівати військовими знаннями, спонукати до фізичної активності, саморозвитку, а також вивчати досвід героїв історії нашого народу, його Збройних Сил.

Виховання патріотичних почуттів і переконань у процесі залучення вихованців до культурної спадщини свого народу через різноманітні види мистецтва висвітлено у працях вчених минулого О. Духновича, Г. Ващенко, С. Русової, К. Ушинського, В. Сухомлинського, А. Макаренка та ін. Науковці доводять, що мистецтво має важливе значення у формуванні патріотичних почуттів підростаючого покоління.

Нова парадигма освіти ХХІ століття зумовлює функціонування навчально-виховних закладів, які забезпечать умови для патріотичного виховання особистості на засадах наступності і перспективності – навчально-виховних комплексів «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад».

Різноманітні аспекти організації освітнього процесу в сільських навчально-виховних комплексах розкриваються у сучасних наукових дослідженнях учених В. Кузя (педагогічні основи виховного процесу в комплексі), Н. Манжелій (педагогічні умови функціонування сільських навчально-виховних комплексів), І. Печенко (соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад»), В. Ферштейна (виховання гармонійної особи в умовах сільського навчально-виховного комплексу). Дослідження учених переконують, що виховний потенціал села, його соціокультурне середовище є стійким і традиційним для соціальної активності вихованців сільського комплексу, її взаємодії із сільським соціумом, соціального виховання підростаючого покоління. В умовах сільського соціуму у дітей значно раніше формується національна самосвідомість, повага до сімейних традицій, шанобливе ставлення до Батьківщини, до рідного краю, природи та мистецтва.

Метою статті є висвітлення педагогічних поглядів В. Сухомлинського на проблеми патріотичного виховання засобами мистецтва вихованців сільського навчально-виховного комплексу.

На сучасному етапі розвитку української педагогіки чільне місце посідає спадщина Василя Олександровича Сухомлинського – провідного педагога ХХ століття. Його фундаментальні праці, присвячені сільській школі, привернули увагу багаточисельної наукової публіки та, за визначенням В. Г. Кузя, зумовили виникнення нового наукового терміну «сухомлиністика», яка в свою чергу відіграє велику роль у формуванні нової якісної освіти, розробці новітніх педагогічних технологій, сучасних педагогічних концепцій.

На нашу думку, без вивчення різних підходів трактування поняття «патріотизм», розуміння насамперед нами, дорослими людьми, свого внутрішнього стану, сутності та мети буття на землі, не можливе виховання дитини в широкому розумінні цього слова.

Існують різні напрями патріотичного виховання в сучасній українській педагогіці:

- патріотичні традиції сімейно-родинного виховання;
- патріотизм в аспекті моделювання системи особистісного розвитку дитини;
- теоретичні засади виховання патріота своєї держави;
- виховання патріотизму на основі національно-духовних надбань свого народу;
- проблеми патріотичного виховання дітей та молоді в соціокультурних умовах тощо.

Необхідно звернути увагу на розгляд системи патріотичного виховання в умовах існування навчально-виховного комплексу «Школа – дошкільний заклад». Адже повноцінна реалізація системи патріотичного виховання в ньому можлива на засадах системності, структурності, наступності. Проблеми функціонування такої освітньої установи вирішувалися педагогами-новаторами А. Богуш, В. Кузем, Н. Манжелій, І. Печенко, О. Савченко та ін. Класики педагогічної науки (Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєв, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) своїми працями створили передумови для теоретичної розробки проблем навчання та виховання дітей дошкільного віку та школярів.

Видатний педагог-новатор В. Сухомлинський відзначав постійний зв'язок дитини з духовною спадщиною свого народу. У педагогічній спадщині В. Сухомлинського патріотичне виховання базується на основі морально-духовних цінностей: «Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, узнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується. Патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки і діла

дуже тісно пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею» [1, с. 131].

Підсумовуючи все вищесказане, можна упевнитись у такій думці: багатогранність підходів до розуміння поняття «патріотизм» допомагає освітянам озброїтись теоретичними знаннями та широко застосовувати їх в практичній діяльності зі своїми вихованцями в умовах сільського навчально-виховного комплексу.

Варто звернути увагу на виховання патріотизму у підростаючого покоління в умовах інтеграції у міжнародну спільноту. Тому виховання громадянина своєї держави передбачає вивчення ним історії, героїчного минулого, духовних надбань інших народів. Такі знання допоможуть виростити цілісно сформованих особистостей, духовно багатих, цивілізованих людей, які повинні мати на меті вибудувати високоморальне, досконале, гуманістично спрямоване суспільство. У цьому суспільстві немає місця злу, попиранню людських чеснот, прав, зазіханню на свободу громадян інших національностей.

Виховний процес – це складна структура методів і форм роботи з дітьми, яка підпорядкована певним принципам виховання (культуровідповідності, активності, безперервності і наступності, демократизації, гуманізації, нероздільності навчання і виховання, диференціації та індивідуалізації, гармонізації родинного і суспільного виховання). Тому кожна освітня установа (у тому числі навчально-виховний комплекс) проводить роботу з патріотичного виховання з урахуванням своєї специфіки. Внаслідок цього не можна забувати про виховання справжнього патріота своєї держави засобами мистецтва. Адже комплексний підхід до патріотичного виховання молоді передбачає тісну співпрацю з іншими видами виховання: моральним, трудовим, правовим, екологічним, фізичним, естетичним. Нашу думку підтверджує вислів В. Сухомлинського «Мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людського духу. Як гімнастика випрямляє тіло, так мистецтво випрямляє душу. Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає насолоду» [3, с. 544].

У процесі вивчення театрального мистецтва, хореографії, музики, поезії, образотворчого мистецтва вихованці невимушено доторкаються до світу прекрасного. Згідно із переконаннями Л. Байбородової, проявом специфіки сільського соціуму є інтенсивний розвиток народного мистецтва, адже сільська школа, яка об'єднує інтелігенцію, є не тільки освітнім, а й культурним центром села, здійснює вплив на формування духовності підростаючого покоління. У порівнянні з міськими, вихованці сільських НВК мають високий рівень національної самосвідомості, внутрішнє духовне багатство, шанобливе ставлення до Батьківщини і природи. Різновіковим сільським дитячим колективам притаманні такі

типи взаємодії як співробітництво, діалог, опіка, згода тощо. Необхідно зазначити, що різновіковим дитячим колективам притаманна співтворчість.

«Під співтворчістю розуміється цілеспрямована діяльність дітей, відмінними ознаками якої є: спів-суб'єктні стосунки між школярами різного віку; неординарність, оригінальність, нешаблонність дій, спрямованих на отримання нових якостей, результатів кінцевого продукту практичної і розумової праці» [1, с. 86].

В. Сухомлинський різновікові колективи називає творчими. Він своєю багаторічною працею та набутим досвідом, викладеним у книзі «Сто порад учителю», легко переконує нас в тому, що різновіковий колектив, заснований на творчій праці вихованців та постійній взаємодії між собою, є основою духовного життя та головним засобом впливу на особистість. «Виховний ефект різновікового колективу полягає в тому, що під впливом яскравого позитивного прикладу дитина, підліток усвідомлює, якою людиною вона хоче стати, у них з'являється прагнення досягти ідеалу, взірця. Поза духовними відносинами, що виникли на основі цікавої, захоплюючої праці, прагнення стати такою людиною взагалі не може виникнути й оволодіти думками й почуттями вихованця» [2, с. 228].

Проявом прекрасного в мистецтві є правдивість створених образів, достовірність художньої форми, присутність моралі. Постійний контакт з прекрасним викликає емоції, певне ставлення до світу, засудження чи схвалення того чи іншого вчинку героя екрану, сценічного образу в хореографічній постановці, зображуваного на полотні, проспіваного в пісні.

В умовах сільського навчально-виховного комплексу діти максимально наближені до народного мистецтва пісні, танцю, живопису, адже сільські краєвиди природи наповнюють дитячі серця позитивними емоціями, добротою, надихають їх на творчість. Завдання учителя – максимально наблизити вихованців до світу мистецтва, розвивати їхні естетичні смаки і вподобання, емоційні відчуття, адже все це є складниками духовно-морального рівня особистості.

Виховна значимість патріотичного виховання засобами мистецтва полягає в тому, що педагог НВК повинен викликати почуття небайдужості в дитини, погляд на все це очима інших людей. Неправильні естетичні уявлення можуть призвести до негативних вчинків. На цьому етапі ми, вчителі, є «регулювальниками» дитячих емоцій та переконань. Вони, водночас, є базовою основою для відчуття об'єктивної реальності, яка знаходить відгук в особистості дитини. Побачене, сприйняте, пережите супроводжується складними органічними процесами в душі. Ці процеси формують переконання, які викликають дію, боротьбу з вадами суспільства, з тим, що заважає самоствердженню.

Підкреслюючи роль мистецтва у патріотичному вихованні підростаючого покоління, науковець зазначає: «Музика – це мова почуттів. Музика й співи в школах – не тільки навчальний предмет, а й могутній засіб виховання, який має надати емоційного й естетичного забарвлення всьому духовному життю людини» [4, с. 553–554]. Музика є важливим фактором виховного впливу, прагнення до самовиховання, задоволення духовних потреб дитини, адже «якщо в ранньому дитинстві донести до серця красу музичного твору, якщо в звуках дитина відчує багатогранні відтінки людських почуттів, вона підніметься на такий щабель культури, якого не можна досягти ніякими іншими засобами. Почуття краси музичної мелодії відкриває перед дитиною власну красу – маленька людина усвідомлює свою гідність» [4, с. 63].

Важливе значення мають думки та переконання В. Сухомлинського щодо впливу творів образотворчого мистецтва на виховання громадянина-патріота, бо «Мистецтво – величезна сила, здатна пробуджувати почуття гордості за людину. Треба, щоб це почуття пробуджувалося й міцніло у зв'язку з патріотичними ідеями, суть яких розкривається в художніх образах» [4, с. 561].

Отже, є три основних шляхи патріотичного виховання учнів засобами мистецтва: знайомство вихованців з творами мистецтва, визначення ролі творів мистецтва для вихованців, закріплення і поглиблення отриманих знань на практиці.

Кожен учитель, поринувши у широкий спектр творів хореографічного мистецтва, живопису, музики, запитує себе: що найголовніше взяти, на чому акцентувати увагу своїх вихованців, щоб зацікавити їх?

Українська земля дає можливість педагогічному колективу розвивати патріотичні почуття вихованців з великою потужністю. Багатюща спадщина від фольклору до авторських творів дає можливість учителю плідно розвивати і стимулювати творчі нахили учнів, формувати їхній художній смак, систему естетичних оцінок та переконань, збагачувати внутрішній духовний світ та давати поштовх розвитку потенціалу особистості школяра.

Отже, на сучасному етапі державотворення педагогічні ідеї Василя Олександровича Сухомлинського набувають неабиякої актуальності, оскільки сприяють розв'язанню таких педагогічних проблем: виховання у підростаючого покоління любові до Батьківщини, формування громадянського обов'язку на основі загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника розвитку культурного і творчого потенціалу свого народу, протидія різноманітним негативним впливам, які спрямовані на спотворене сприйняття національних цінностей, мови, історії, культури

свого народу.

Перспективи подальших досліджень, на нашу думку, пов'язані з удосконаленням новітніх педагогічних технологій, методології впливу на особистість, створення програм та концепцій патріотичного виховання підростаючого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбородова Л. В. Взаимодействие в разновозрастных группах учащихся / Л. В. Байбородова. – Ярославль : Академия развития, 2007. – 336 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 2. – 668 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 649 с.